

Niet rood of groen, maar lila

AUTEUR GERT DE ROO

De klassieke kleuren van de Nederlandse planologie zijn rood en groen. Hier wordt een alternatief gepresenteerd dat gericht is op regionale ontwikkeling: de Lila planologie.

In dit betoog wordt uitgegaan van het belang van regiospecifieke kansen en ontwikkelingen. Enerzijds is de regio in korte tijd relevant geworden als bestuurlijk niveau waarop planologische en economische besluiten worden genomen. Het Rijk trekt zich immers terug tot wat de Ruimtelijke Hoofdstructuur wordt genoemd. Anderzijds zien we dat landelijke programma's ('ieder z'n vinexwijk') en planologische dogma's, zoals de compacte stad, snel aan het eroderen zijn. Regio's zullen als gevolg hiervan hun (gebieds)eigen kansen moeten bezien in het licht van ruimtelijk-economische ontwikkelingen. Dit betekent ook dat we kritisch moeten kijken naar klassieke planologische concepten, dogma's en doctrines.

Tegenover de algemeen gehanteerde planologische kleuren rood en groen – representanten van de duurzame scheiding van stad en land – wordt de kleur lila geplaatst. Lila is het acroniem van 'Living in leisure-rich areas'. Waar groen staat voor landbouwconomie en rood plaats biedt aan industrie en diensten, is Lila een alternatief voor een woon-, landschap- en 'leisure'-economie. Lila kleurt een economie van rust en ruimte. In Noord-Nederland kan het een regio-eigen aanvulling zijn voor de 'Razende Randstad'-economie. Het spreekt

voor zich dat met de introductie van Lila in Noord-Nederland ook de planologie van kleur verschiet.

Lila en het verdriet van 't Noorden

Op 13 april 2004 vond een bijzondere opvoering plaats met de Fraeylemaborg in Slochteren als podium. Het onderwerp was de ontwikkeling van Groningen, beschouwd in het licht van landelijke en internationale trends. De commissaris van de koningin Hans Alders had de vier landelijke planbureaus uitgenodigd om Groningen uit te lichten. Ik was ook gevraagd om van de partij te zijn en zag de opvoering verworden tot een tragedie. Hoe de planbureaus ook naar Groningen keken – het meest stellig was Paul Schnabel van het Sociaal en Cultureel Planbureau – het zou nooit ofte nimmer opstoten in de vaart der volkeren, hoe actief de Groningers de handen ook uit de mouwen wilden steken. Jammer, maar helaas. Voor Groningen is er

Het klassieke planningsperspectief is voor Noord- Nederland van weinig waarde.

weinig meer dan de 'aanhaakeconomie'. Deze teleurstelling was de opmaat tot een vervolg op 8 juni 2004, ditmaal in kleine kring van Groninger 'provincialen'. Ik mocht andermaal aanschuiven om een reactie te geven op verschillende voorstellen waarin Groningen – contrair de voorstelling van

zaken door de landelijke planbureaus – een aantrekkelijk toekomstperspectief wordt geboden. Kansrijke toekomstperspectieven bleken evenwel alleen te beargumenteren als afstand werd genomen van gangbare, min of meer klassieke economische standpunten. Al discussiërend werd het enkelen duidelijk dat monofunctionele en megalomane functies in Noord-Nederland ondanks veel geloof in de goede zaak en dito beloften over de goede afloop, nimmer geslaagd zijn. Zie de leegte van de Eemshaven, de tragedie van het International Business Park Fryslân en Eelde Airport Groningen. Als daar de terugtrekkende landbouw aan wordt toegevoegd, lijkt het beeld dat de planbureaus schetsten compleet.

Er is een krachtige denkinspanning nodig om te zien wat hier gaande is. Het argument van de planbureaus is gebaseerd op de economie van de 'Razende Randstad' en klassieke ruimtelijke ontwikkelingspatronen. Wonen volgt werk, dus dient er werk gecreëerd te worden wil de woonfunctie zich kunnen ontwikkelen. Het is niet eenvoudig om van dit denken afstand te nemen. Toch moeten we dat proberen, want het is zeer de vraag of dit klassieke perspectief voor Groningen en Noord-Nederland van waarde is. Meer perspectief lijkt de stelling 'werk volgt wonen' te bieden. Dit nodigt uit tot het creëren van woonlandschappen die ook voor draagkrachtigen van buiten de noordelijke regio interessant zijn, omdat het goed toeven is in het Noorden, omdat het Noorden een aantrekkelijk alternatief is voor snel duurder wordende mediterrane woonlocaties, of omdat hier concepten worden ontwikkeld die hun eigen wervingskracht hebben, zoals wonen-zorg combinaties.

Nog een stap verder in deze redenering is het perspectief 'wonen is werk', waarin wonen als een volwaardige economische functie wordt gezien. Het gaat dan niet om wonen op de zoveelste vinexlocatie. Nee, wonen volgens dit perspectief betekent de in de regio verankerde economie van alles

wat met wonen van doen heeft: het omarmen van de economie van productdiversificatie in het wonen, een ruim aanbod in diverse woontypen, de ontwikkeling van woonlandschappen, het versterken van een aantrekkelijke omgeving en promotie van de regio als woonregio. Met voorstellen als 'landelijk wonen' en 'landgoederen' wordt het landelijk gebied opengemaakt voor de woningmarkt. Het dogma 'scheiding van stad en land', de *raison d'être* van de Nederlandse planoloog, wordt ter ziele gedragen als exponent van de in het Noorden niet passende 'Razende Randstad'-economie. Multifunctionaliteit – een gevleugeld begrip in de stedelijke planologie – wordt van waarde voor het landelijke gebied: landelijk wonen wordt een combinatie van privaat wonen, het in stand houden van groenstructuren, het inbedden van ecologische waarden, versterking van recreatie en toerisme en aandacht voor integraal watermanagement. Marketing en planologie ontmoeten elkaar, zoals ook de bouwondernemer, het landschapsbeheer en het beleid van ecologie, water en lokale leefbaarheid elkaar zullen moeten vinden. Boven alles zal de ruimtelijke kwaliteit van de regio dit economische perspectief moe-

ten kunnen dragen. De regionale kwaliteit van Noord-Nederland heeft weinig toelichting. Rust en ruimte, water, groen en ontspanning. Het is het enige gebied in Nederland waar het 's nachts nog echt don-

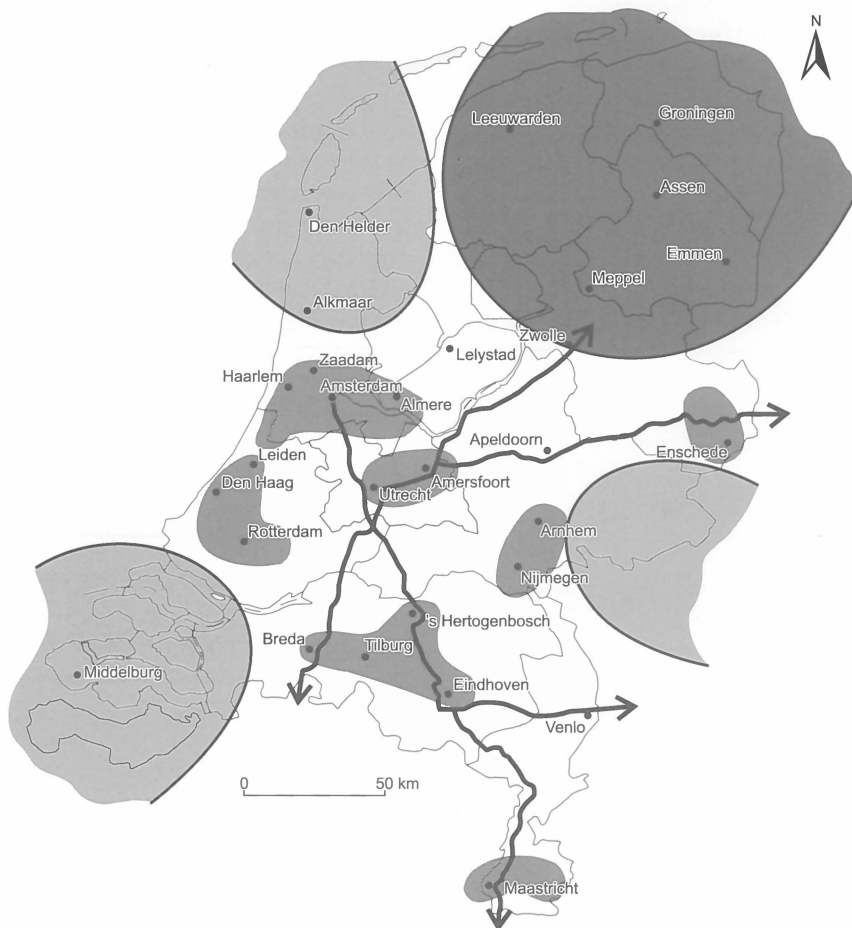
Gebiedseigen kwaliteiten moeten het uitgangspunt zijn van regionale ontwikkeling.

ker kan zijn, waar vele vaarwegen worden onderbroken door evenzoveel meren en plassen en waar uitgestrekte fiets- en wandelroutes zijn, gelegen 'ten noorden van de stress'. Hier kan wonen een genot zijn. Deze

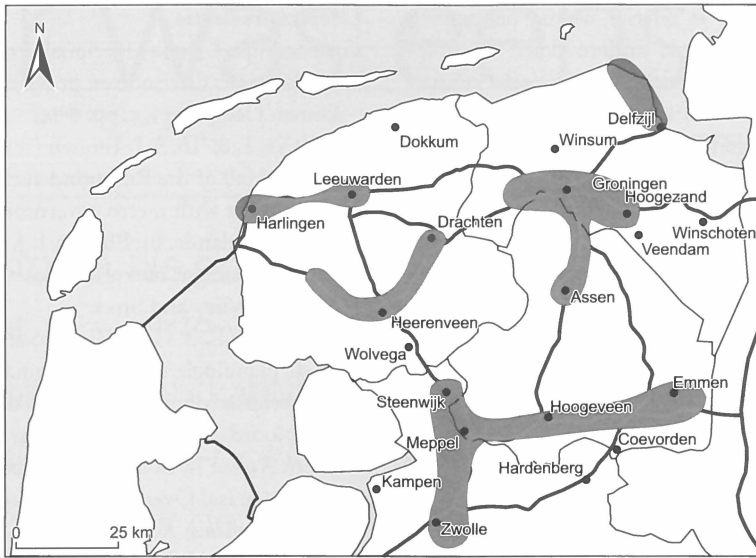
regio zou ontspanning van lichaam en geest als belangrijk economisch goed kunnen vermarkten. 'Leisure' noemen de Engelsen dit; het Noorden is 'leisure-rijk'. Naast een landbouweconomie, een op industrie gerichte economie, een diensteneconomie en een informatie- en communicatie-economie, kan een woon-, landschap- en 'leisure'-economie de euro's doen rollen. Het Noorden heeft het alleen nooit zo gezien, meegesleurd als ze werd door de 'Razende Randstad'-economie.

In een poging de discussie van 8 juni 2004 samen te vatten, is het concept Lila ontstaan: 'Living in leisure-rich areas'. Lila is een alternatief voor het gangbare rood en groen. Daarmee is een ruimtelijk-economisch concept benoemd met mogelijk verstrekkende gevolgen en een fundamenteel andere zienswijze op de regionale ontwikkeling van Noord-Nederland. Het is een concept dat niet op zichzelf staat, maar naast, samen en verweven met andere ruimtelijk-economische concepten gezien moet worden. Naast Lila zal er sprake blijven van rood en groen, zoals de Randstadeconomie aan kwaliteit wint als deze is ingebed in een economie van rust en ruimte. Juist de differentiatie is van belang, omdat hiermee een dynamiek ontstaat van competitie en complementariteit.

Lila en planologie van de contramal
Het belang van deze differentiatie wordt gevangen in een ander concept: dat van de mal-contramal. De mal-contramal-gedachte is in het Noorden geboren en verwoord in het lilagekleurde 'Kompass voor het Noorden'. In deze nota worden de kernzones en het omliggende landelijke gebied van Noord-Nederland gepresenteerd als mal en contramal. Zonder dat het nadrukkelijk wordt uitgesproken, wordt hiermee de complementariteit van gebieden en regio's bedoeld, die op alle punten elkaars keerzijde zijn, maar niet zonder elkaar kunnen. Integendeel: ze versterken elkaar. Ze zijn als yin en yang en zullen op de wijze waarop ze elkaar aanvullen en versterken beoordeeld moeten worden. Dit idee is een streep door aloude, klassieke kern-periferie-concepten, zoals voorgesteld door Von Thunen, Alonso en anderen. Het beeld dat zich met de mal-contramal-structuur ontvouwt is als volgt: wanneer we de mal definiëren als

Figuur 1. De mal-contramal uitgewerkt op Nederlands niveau.

Figuur 2. De mal-contramal-structuur van Noord-Nederland.

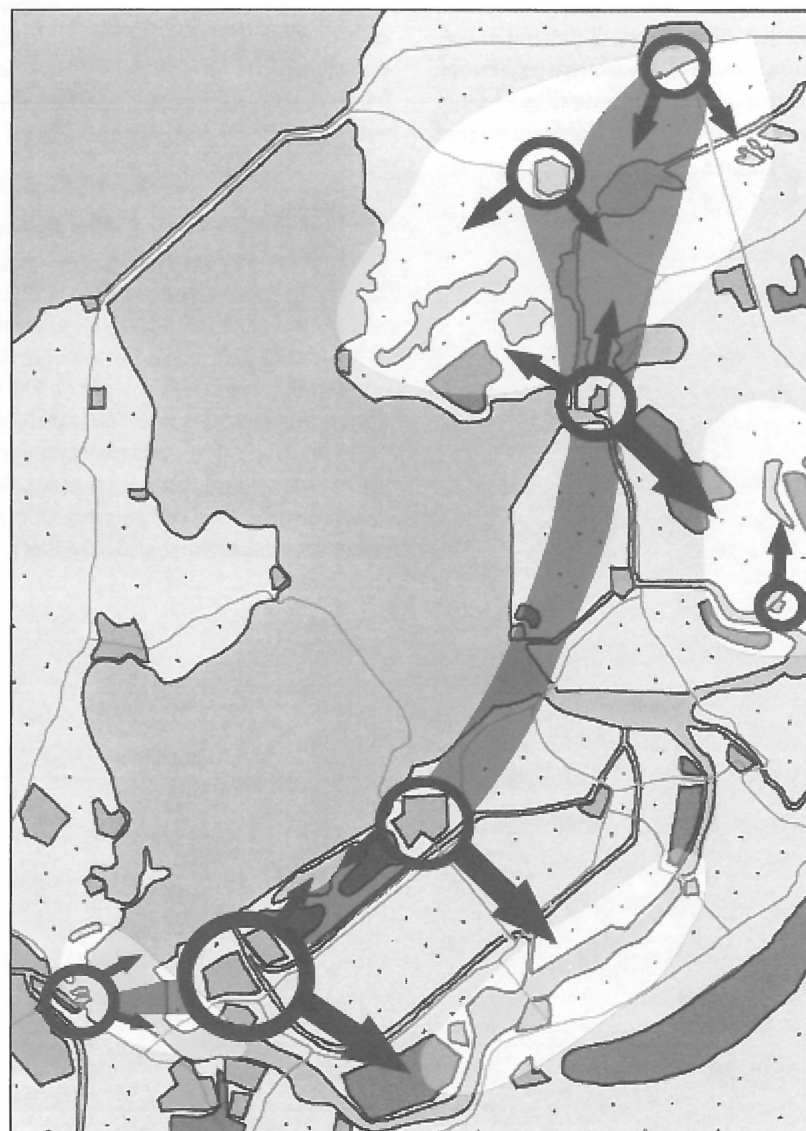
send contrasterend beeld (zie figuur 2). De stedelijke en corridorgebonden ontwikkelingszones van Noord-Nederland dragen vooral bij aan de regionale economie. De pretentie van internationale allure is niet te onderbouwen, en de bijdrage aan de landelijke economie is beperkt. De contramal van Noord-Nederland heeft daarentegen potentie om internationale faam te verwerven – als we die tenminste willen zien. Het Waddengebied, de eilanden, terpenlandschappen, vestingplaatsen van weleer, havens en vaarwegen, meren en plassen, boslandschappen en heidevelden...

Let wel, het gaat er niet om het Noorden vertrutting aan te praten, het in de 'Holly Hobbie'-sfeer te trekken of er Anton Pieck op los te laten. Het is juist bij uitstek de be-

sterk geconcentreerde hoog dynamische interactie, zien we deze ingebed in en gesteund door de contramal, als een relatief stabiele leefomgeving met een sterke eigen identiteit. Bijvoorbeeld een stadscentrum met z'n omliggende woonwijken: het centrum kan economisch niet bestaan zonder deze wijken, en wijken zouden zonder centrum onleefbaar zijn.

Daarmee houdt het denken over het concept van mal-contramal evenwel niet op. Tegenovergestelde elkaar versterkende gebieden kunnen op verschillende niveaus zichtbaar worden gemaakt. Voor dit betoog is het relevant om deze exercitie uit te voeren op landelijk en op regionaal niveau. Op landelijk niveau zien we een internationaal sterke mal: de 'Razende Randstad'. Vanuit de Randstad lopen enkele corridors, waaronder de rijkswegen A1 en A2, als stedelijke ontwikkelingszones, eveneens met internationale pretenties. Rond de Randstad en de daarmee verbonden ontwikkelingszones ligt de contramal. Beter is het te spreken van een aantal contramallen (zie figuur 1), waaronder de grootste en lilagekleurde contramal: Noord-Nederland. Deze gebieden, met een laag dynamische interactie en een sterke regionale identiteit, dragen bij aan de kwaliteit van het nationaal niveau. Kortom, het contrast mal-contramal op landelijk niveau wordt zichtbaar in de Randstad, met een economie van internationale allure en de regio als complementair gebied met nationale kwaliteiten.

Wanneer we deze analyse toepassen op Noord-Nederland ontstaat een verras-

Figuur 3. De Leeuwarden-IJburg 'leisure'-as.

doeling te laten zien dat niets minder waar is. Het gaat om de gebiedseigen kwaliteiten die ter hand (zouden moeten) worden genomen voor regionale ontwikkeling. Niet om een oubollig imago te koesteren, maar juist om met kracht te innoveren, te investeren en de economie die dit moet dragen te intensiveren. Aan deze intensivering moet evenwel richting worden gegeven, en de voorgestelde koers is Lila.

Lila en de regio

Dat de gevolgde redenering realiteitswaardig heeft, is te zien in figuur 3. Deze figuur geeft een ontwikkeling weer die zich in stilte aan het voltrekken is. Op dit moment wordt 350 miljoen euro in de Friese Meren gestoken om rond het thema water impulsen te geven aan landschap en 'leisure'. Iets ten westen van de Meren ligt Marum, dat inmiddels buitengaats rond dit thema een woon-, landschap- en 'leisure'-economie heeft ontwikkeld. Leeuwarden heeft met haar jongste uitleglocatie Zuidlanden ook ingezet op wonen, landschap en 'leisure'. Zuidlanden is bewust aan de Friese Meren gekoppeld. Zuidelijker zien we Lelystad met soortgelijke plannen om een watergerelateerde woon- en landschapeconomie mogelijk te maken. Almere spant de kroon als het gaat om drastische voorstellen: ongeveer driemaal de oppervlakte van IJburg zal aan Almere worden toegevoegd, mits er gebouwd mag worden in het Markermeer. En dan IJburg zelf. Het is reeds een realiteit. Zo wordt een 'leisure'-as zichtbaar van Leeuwarden naar IJburg waarin woon-, landschap- en 'leisure'-economieën tot ontwikkeling worden gebracht rond het thema water. Nu gebeurt dit nog ad hoc en ieder voor zich, maar met Lila kan de onderlinge synergie van deze projecten worden onderstreept.

Deze voorstelling van zaken probeert de klassieke denkkaders over ruimte, economie en regionale ontwikkeling te doorbreken. Met Lila kan de rust en ruimte worden vermarkt en daarmee de eigen waarde en eigenwaarde van bijvoorbeeld Noord-Nederland worden versterkt. Lila laat zien dat Noord-Nederland anders is en anders mag zijn, omdat het gebiedseigen kwaliteiten heeft. Noord-Nederland is een landsdeel dat in verschillende opzichten te onderscheiden is van andere gebieden elders in het land. Vrijwel iedereen kan kenmerken noemen die karakteristiek zijn voor het Noorden. Het gebied is relatief dunbe-

volkt, en er is relatief weinig bebouwing ten opzichte van andere delen van Nederland, waardoor rust en ruimte kunnen gedijen. Het is aan bestuurders om deze gebiedseigen kenmerken te verbinden met toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Als op deze manier naar de noordelijke regio wordt gekeken, is een groot aantal ontwikkelingen denkbaar.

Met Lila en de regio-eigen ontwikkeling van de Noordelijke contramal wordt niet de armoede of achterstand van de regio het uitgangspunt van handelen, maar worden regionale kwaliteiten onderstreept die op eigen en unieke wijze complementair zijn aan die van de Randstad. Lila betreft geen extensivering van de noordelijke economie, maar een andere, eveneens intensieve economie met een geheel eigen dynamiek en krachtenspel. Aldus worden met Lila de nationale planbureaus, met hun stellige, maar teleurstellende reflectie op de kansen van Noord-Nederland om ruimtelijk en economisch vooruitgang te boeken, van repliek gediend. Het is een concept dat als handvat of kristallisatiepunt kan dienen voor strategische visievorming en als motief voor regionale samenwerking.

**Gert de Roo (G.de.Roo@rug.nl) is als hoogle-
raar Planologie verbonden aan de Faculteit der
Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuni-
versiteit Groningen en secretaris-generaal van
de Association of European Schools of Planning
(AESOP). Dit artikel is gebaseerd op het boek
'Lila en de Planologie van de Contramal' (2006),
dat in samenwerking met Noordelijke partijen
tot stand is gekomen en een antwoord diende
te geven op de vraag hoe de noordelijke regio
ruimtelijk-economische ontwikkelingen kan
stimuleren.**

Literatuurselectie

- Groenendijk, J. (1994) Regionalisering van bestuur: drie soorten provincies op komst. *Geografie* 3, 5, pp. 8-14.
- Hendriks, F. & Th.A.J. Toonen (1995) The rise and fall of the Rijnmond authority: experiment with metro government in the Netherlands. In: Sharpe, L.J. (red.) *The government of world cities*. Chichester: Wiley and Sons.
- Hermans, W.E. & G. de Roo (2006) Lila en de planologie van de contramal; De ruimtelijk-economische ontwikkeling van Noord-Nederland krijgt een eigen kleur. Assen: In Boekvorm Uitgevers.
- Interprovinciaal Overleg (2003) Regionale structuurvisies; Advies over inhoud, proces en uitvoering van regionale structuurvisies. Den Haag.
- Samenwerkingsverband Noord-Nederland (1997) Kompas voor het Noorden. Groningen.
- Vries, J. de & B. Wissink (2005) De regio. Redactioneel. *Stedebouw & Ruimtelijke Ordening* 86, 2, pp. 6-9.